

Навчання - частина духовного життя

Дуже важливо, щоб чарівний світ природи, гри, краси, музики, фантазії, творчості, що оточує дітей до школи, не закrywся перед дитиною класними дверима. Навчання в перші місяці й роки шкільного життя не повинно перетворюватися на єдиний вид діяльності. Дитина лише тоді полюбить школу, коли вчителі щедро розкриють перед нею ті самі радості, які були в неї раніше. Разом з тим навчання не можна пристосувати до радостей, навмисно полегшувати тільки для того, щоб дитині воно не здавалося нудним. Дітей треба поступово готувати до найголовнішої справи всього людського життя - до серйозної, наполегливої, старанної праці, яка неможлива без напруження думки.

Навчання може стати для дітей цікавою, захоплюючою справою, якщо воно осягається яскравим світлом думки, почуття, творчості, краси. Турбота про успіхи в навчанні в В.О. Сухомлинського починалася з турботи про те, як харчується і спить дитина, яке її самопочуття, як вона грається, скільки годин протягом дня перебуває на свіжому повітрі, яку книжку читає і яку казку слухає, що малює і як виявляє в малюнкові свої думки і почуття, які почуття викликає в її душі музика природи і

музичні мелодії, створені народом і композиторами, яка в дитини улюблена праця, наскільки чутливо сприймає радості і незгоди людей, що вона створила для інших і які почуття пережила в зв'язку з цим.

Навчання стає часткою духовного життя дітей, коли знання невіддільні від активної діяльності. Важко досягнути того, щоб дитину захопили самі собою таблиця множення або правила обчислення площі прямокутника. Знання стають бажаним надбанням маленької людини за умови, що вони - засіб досягнення творчої, трудової мети. Він прагнув до того, щоб уже в молодшому віці фізична праця хвилювала дітей, відкривала можливість виявити кмітливість і винахідливість. Одне з найважливіших завдань школи - навчитися користуватися знаннями. небезпека перетворення знань у мертвий багаж виникає саме в молодших класах за своїм характером розумова праця найбільше пов'язана з набуттям нових умінь і навичок. Якщо ці вміння і навички тільки засвоюються і не застосовуються на практиці, навчання поступово виходить за сфери духовного життя дитини, неначе відділяється від її інтересів і захоплень. Прагнучи запобігти цьому явищу, вчитель дбає, щоб кожна дитина творчо застосовувала свої вміння і навички.

Василь Сухомлинський про виховання успіхом у навчанні

«????????? що радість успіху - це могутня емоційна сила, від якої залежить бажання дитини бути хорошою. Турбуйтеся про те, щоб ця внутрішня сила дитини ніколи не вичерпувалась. Якщо її немає, не допоможуть ніякі педагогічні хитрощі».

В. Сухомлинський

Одна з найважливіших потреб людини - досягнення успіху в значущій для неї діяльності. Провідною діяльністю учнів у школі є навчання.

Можна стверджувати, що пізнавальна потреба і потреба у досягненні успіху - два необхідних компоненти, які значною мірою забезпечують успішність навчальної діяльності учнів.

Ніщо так не властиве дитині, як потреба відчувати задоволення, радість від власної діяльності, адже дитина не тільки дізнається про щось, засвоює матеріал, а й переживає

свою працю, висловлює глибоко особисте ставлення до того, що їй вдається і не вдається.

Молодший школяр дуже хоче добре вчитися. Він любить учителя, бо той навчає, керує, допомагає у серйозній справі - навчанні. І саме йому, як відзначав В.Сухомлинський, учень з безмежним довір'ям несе слабкий і беззахисний вогник бажання добре вчитися. Його легко загасити необережним різким, образливим словом чи байдужістю, але можна, і потрібно, підтримати його горіння, забезпечивши можливість у всій повноті пережити радість успіху.

У працях видатного педагога ми віднаходимо багато мудрих роздумів про роль успіху у навчанні молодшого школяра. Так, у книзі «Серце віддаю дітям» він пише: «Життєдайним повітрям для слабенького вогника прагнення до знань є тільки успіх дитини в навчанні, тільки горде усвідомлення і переживання тієї думки, що я роблю крок уперед, піднімаюсь крутою стежиною пізнання».

У цій же праці, формулюючи свою педагогічну систему як систему «виховання бажань», В.Сухомлинський відзначав: «Усі наші задуми, пошуки і побудування перетворюються на порох, на мертву мумію, якщо немає дитячого бажання вчитися. Воно приходить лише з успіхом у навчанні. Виходить немовби парадокс: для того, щоб дитина встигала, треба, щоб вона не відставала. Та це не парадокс, а діалектична єдність процесу розумової праці. Інтерес до навчання з'являється лише тоді, коли є натхнення, що народжується від успіху в оволодінні знаннями, без натхнення навчання перетворюється для дітей на тягар».

Він зауважував, що розумова праця дитини відрізняється від розумової праці дорослого. Для дитини кінцева мета оволодіння знаннями не може бути головним стимулом її розумових зусиль, як у дорослої людини. Крім того, «даремна, безрезультатна праця і для дорослого стає осоружною, набридливою, безглуздою, а ми ж маємо справу з дітьми. Якщо дитина не бачить успіхів у своїй праці, вогник прагнення до знань згасає, дитина втрачає віру в свої сили, насторожується, наїжачується, відповідає зухвалістю на поради і зауваження вчителя. Або ще гірше: почуття власної гідності в неї притупляється, вона звикається з думкою, що ні до чого не здатна».

Віра в дитину була основним педагогічним переконанням В.Сухомлинського. «Справжнім вихователем, - стверджував він, - може бути тільки той, хто вірить у дитину, не відлякує її своєю підозрілістю, сумнівами в її добрих намірах». У статті «Без довір'я

немає виховання» В.Сухомлинський пише: «Найпотворніше, найзловісніше в нашій педагогічній справі - не вірити в людину.

Там, де немає віри в людину, в добре начало в ній, будь-яка педагогічна система розсипається на порох».

Його турбота про успіхи у навчанні починалася з турботи про те, як харчується і спить дитина, яке її самопочуття, як вона розважається, скільки годин протягом дня буває на свіжому повітрі, як у малюнку передає свої думки, творить образи, які почуття пробуджують в її душі музика природи та музичні твори, яка у неї улюблена праця, чи чутлива до радощів і негараздів людей.

Видатний педагог був переконаний, що немає жодної нормальної дитини нездібної, бездарної. Кожен школяр розвивається власними своєрідними шляхами, кожен розумний і талановитий по-своєму. Гуманізм у педагогіці він вбачав у тому, щоб дитина, якій не під силу те, що легко дається більшості, не почувалася неповноцінною. «...В природі немає дитини безталанної, ні на що не здатної. Кожному можна дати щастя творення, кожного треба вивести в люди. Це перший наріжний камінь моєї педагогічної системи», підкреслював В.Сухомлинський. В кожній дитині обов'язково є якась «золота жилка». Відкрити її, розвинути дитячі здібності, допомогти дитині знайти радість успіху в навчанні - в цьому і полягає майстерність учителя.

Вчитель має відкрити перед кожним, навіть найважчим в інтелектуальному розвитку учнем, саме його сферу діяльності, де він може досягти вершини, виявити себе. З цього приводу він висловлював думку, що «...кожна людина може досягти вищого ступеня всебічного розвитку - стати неповторним творцем не тільки матеріальних, а й духовних цінностей, якщо в ній розкрити її задатки, обдаровання, талант».

За спостереженнями Василя Олександровича, відчуття радості успіху має на дитину неабиякий стимулюючий вплив. «Вона переживає хвилююче почуття радості, вона торжествує, переживає незабутні хвилини відкриття... Так, уся справа у вірі в свої сили, в емоційному стимулі».

Педагогічна мудрість виховання у тому й полягає, щоб дитина ніколи не втратила віру у свої сили, не відчувала, що в неї нічого не виходить. Він підкреслював, що слід виявляти особливу терпимість до «відстаючого» учня. «Від успіху до успіху - в цьому й полягає розумове виховання важкої дитини. Якщо їй щось не вдалося сьогодні, - не оглушуйте її «двійкою». Не поспішайте

застосовувати до неї інструкцію про оцінку успішності з усією суворістю. Слабка, квола рослина потребує спеціального догляду». І далі: «Оптимізм, життєрадісне світосприймання, почуття впевненості у своїх силах - це, образно кажучи, світлий вогник, який осяває шлях дитині. Погасне цей вогник - і дитина опиниться в мороці, у самотині, її охопить безвихідна туга і безнадія».

Якщо вихователь вірить у сили і можливості школяра, довіряє йому, той намагається виправдати цю довіру, працює краще. Недовіра, підозрілість, упередженість в оцінці учня віддаляють його від вихователя, обмежують можливості, виховного впливу на нього.

В.Сухомлинський на підставі свого досвіду переконує вчителів, що успіх у їхній праці буде безперечний, якщо їх вихованці повірять в себе, в свої сили і можливості: «Пам'ятайте, що наймогутніша сила, яка змушує школяра вчитися, будить у нього інтерес до праці, - це віра в самого себе, почуття поваги до самого себе. Доти, поки в дитячому серці живе ця сила, Ви - майстер-вихователь, Ви - людина, яку дитина поважає. Та тільки згас вогник цієї незрівнянної духовної сили, Ви стаєте безсилим: наймудріші, найтонші засоби впливу на душу дитини будуть мертвими».

В одній із ста порад учителям їх автор підкреслює: «Якщо ви хочете, щоб дитині хотілося добре вчитися, і цим вона прагнула приносити радість матері й батькові, бережіть, плекайте, розвивайте в неї почуття гордості трудівника. Це означає, що дитина має бачити, переживати свої успіхи в навчанні. Не допускайте, щоб дитина переживала безвихідну гіркоту відставання, якусь свою неповноцінність. Оптимізм, віра дитини в свої сили - це та міцна нитка, яка пов'язує школу і сім'ю».

Василь Олександрович радив учителям: «Треба навчити дітей працювати, думати, спостерігати, усвідомлювати, що таке розумова праця, що означає добре працювати - і лише потім можна ставити оцінки за успіхи. Дитина, яка ніколи не пізнала радості праці в навчанні, не пережила гордості від того, що труднощі подолані, - це нещасна людина. Дайте їй це щастя, навчіть дорожити ним».

Видатний педагог оцінював розумову працю лише тоді, коли вона приносила дитині позитивні результати. «Якщо учень ще не досяг тих результатів, до яких він прагне в процесі праці, я йому не ставлю ніякої оцінки. Дитина повинна замислитися, зібратися з думками, ще раз переробити роботу. Я добивався, щоб дитина,

кілька разів виконавши одне й те саме завдання, переконалася на власному досвіді, що вона може виконати його значно краще, ніж виконала спочатку. Це має велике виховне значення: учень неначе відкриває в собі творчі сили, бо бачить свій успіх, прагне працювати ще краще».

В.Сухомлинський говорив, що оцінка корисна лише тоді, коли дитина усвідомлює залежність успіху від особистих зусиль, витрачених на навчання. Оцінка не повинна також перетворюватися в ідола, то доброго, то поблажливого, то караючого, жорстокого. Вона має стимулювати до навчання, винагороджувати за працелюбство. Він підкреслював, що «найголовніше заохочення і найсильніше (та не завжди дійове) покарання в педагогічній праці - оцінка. Це найгостріший інструмент, використання якого потребує величезного вміння і культури», і далі: «Оцінка знань учнів, - це вміння вчителя знайти правильний підхід до кожної дитини, вміння плекати в її душі вогник прагнення до знань».

На думку В.Сухомлинського, один із головних недоліків існуючої системи оцінювання знань учнів полягає в тому, що оцінка завжди відображає результат праці (фактичні знання) і далеко не завжди - процес її виконання, тобто зусилля учня, його старанність. Він вважав несправедливим оцінювати тільки кінцевий результат навчання, ігноруючи ступінь старанності, ретельності учня. Адже не в усіх учнів однакові здібності. Один сприймає й осмислює швидко, запам'ятовує міцно і надовго. Інший - сприймає повільно, пам'ять зберігає знання недовго. Для одного «п'ятірка» - показник успіху, а для іншого і «трійка» - велике досягнення. Якщо оцінюється тільки результат навчання, то відтак недооцінюються зусилля слабких учнів, що зменшує їхню віру у свої сили. Безумовно, це не означає, що оцінка знань учня завжди має залежати від того, скільки зусиль він доклав. Оцінка відображає фактичний рівень знань, але вчителю, вважав В.Сухомлинський, необхідно знайти спосіб, щоб належно оцінити також зусилля учня.

Кожний успіх дитини має бути відзначений, для чого в арсеналі вчителя є різні засоби, а один із найдійовіших - доброзичливе слово. До невдач треба ставитися дуже обережно. Василь Олександрович вважав, що не можна виставляти незадовільну оцінку, якщо учень не зміг через ті чи інші причини опанувати знання. Адже це підриває віру дитини в свої розумові сили й інтелектуальні можливості, пригнічує морально. «Справжня педагогічна мудрість, - наголошував він, - полягає в

тому, щоб, постійно одухотворюючи дитину бажанням бути хорошою, ніколи не ставити їй «двійки». Досвідчені вчителі так і роблять: якщо учень ще не зміг впоратися з роботою, не ставлять йому ніякої оцінки. Перед дитиною ніколи не закривається шлях до успіху». Василь Олександрович і його колеги з Павлиської школи протягом усіх років навчання дітей у початкових класах не ставили їм незадовільних оцінок - ні за письмові роботи, ні за усні відповіді. «У мене в початкових класах є правило, доти, поки дитина не навчилася задовільно виконувати ту чи іншу роботу, їй не ставлять ніякої оцінки. І дитина, яку підганяє бажання бути хорошою, напружує всі свої сили, щоб виконати завдання. Вона, маленька людина, збираючись із силами, - а сили ці в дитячій душі невичерпні, - піднімається на одну сходинку вище. Вона несе з школи радість. Вона бачить у щасливому сні своє піднесення, а не встає крадькома, щоб витерти у щоденнику оцінку. Не одну дитину ми врятували від приниження і навіть падіння тим, що не ставили їй «двійки» і не застосовували ніяких «сильних» засобів впливу».

На думку Василя Олександровича, життєвий шлях від дитинства до отроцтва має бути шляхом радості. Якщо нормальна дитина в жодному з предметів не досягла успіхів, якщо в неї немає улюбленого предмета, значить школа несправжня.

Як заповіт педагогам звучать його слова: «Бережіть дитячий вогник допитливості, жадоби до знань. Єдиним джерелом, яке живить цей вогник, є радість успіху в праці, почуття гордості трудівника. Винагороджуйте кожний успіх, кожне подолання труднощів заслуженою оцінкою, та не зловживайте оцінками. Не забувайте, що ґрунт, на якому будується ваша педагогічна майстерність, - в самій дитині, в її ставленні до знань і до вас, учителю. Це - бажання вчитися, натхнення, готовність до подолання труднощів. Дбайливо збагачуйте цей ґрунт, без нього немає школи».

Формування «учня-мислителя» у творчій спадщині В.О. Сухомлинського

Початкова освіта - це перший освітній рівень, який закладає фундамент загальноосвітньої підготовки школярів. Тому пріоритетне завдання навчання у початковій школі на сучасному етапі має бути не лише сформувати в учнів певну кількість знань, загальнонавчальних умінь та навичок, а забезпечити подальше становлення особистості дитини, розвиток її розумових здібностей, і в першу чергу навчити дітей самостійно і творчо мислити. У ході навчальної діяльності формування мислення та розумовий розвиток учнів здійснюється в органічній єдності з формуванням у них дійових знань. Знання - це основа мислення, а в процесі формування дійових знань формується мислення школярів.

З огляду на це цінними є теоретичні положення та практичні здобутки Василя Олександровича Сухомлинського у галузі розумового виховання учнів, який прагнув, щоб початкова школа стала "школою мислення, фундаментом творчих розумових сил учнів". Його ідеалами були вчитель, що є вмілим, вдумливим вихователем розуму дитини, та учень, який є мислителем,

дослідником та умільцем. Щоб досягнути цих ідеалів, В.О. Сухомлинський закликав учителів дбати, "щоб дитина в початковій школі була передусім думаючою, активним добувачем знань, допитливим шукачем істини, мандрівником у світі пізнання". Лише тоді знання, які засвоюють молодші школярі, будуть дійовими, а не формальним багажем. Учні зможуть застосовувати їх для розв'язання різних завдань у навчальній та практичній діяльності, а це у свою чергу сприяє формуванню вміння мислити.

Сформувати "учня-мислителя", на думку В.О. Сухомлинського, означає навчити дитину здобувати знання, тобто "відкривати істину, відповідати на запитання". У своїх працях, присвячених проблемі розумового виховання учнів, педагог неодноразово підкреслював, що знання мають засвоюватися під час активного, самостійного виконання учнями мислительних операцій: порівняння, аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення та конкретизація. "Дуже важливо, щоб мислення учнів ґрунтувалося на дослідженні, пошуках, щоб усвідомленню наукової істини передували аналіз, зіставлення й порівняння фактів". Не можна навчитися мислити, не намагаючись самостійно розв'язувати ті чи інші запитання й завдання. Тому вчитель, який мислить за учня, дає йому все у готовому вигляді, не стимулює його до самостійного мислення, не ставить перед ним завдань, що потребують самостійних роздумів, ігнорує практику мислення, - не може навчити своїх учнів мислити. Але водночас мислення розвивається не само собою, не поза систематичним і планомірним педагогічним впливом. Мислителем учень стане лише тоді, зазначає В.О. Сухомлинський, коли вчитель приходить до нього з цікавою думкою, запалює його своєю допитливістю, жадобою і ненаситністю пізнання, передає йому почуття гордості мислителя. Будучи центральною фігурою в школі, вчитель має бути постійним керівником розумової діяльності учнів. Спонукаючи учнів на кожному уроці порівнювати та зіставляти, аналізувати й узагальнювати, доводити й оцінювати, вчитель не лише активізує думку учнів, а й готує необхідну психологічну основу для формування дійових знань.

Оскільки мислення розвивається тоді, коли учень зустрічає труднощі і самостійно їх долає, то важливим засобом розвитку мислення, стверджує В.О. Сухомлинський, є такі прийоми впливу на внутрішні процеси, за яких учень у думці оглядає, досліджує широке коло фактів, явищ для вивчення проблеми.

Доцільно завжди залишати щось недоведене, щоб дитині захотілося повернутися до того, що вона дізналась. "Недоговорене - це ніби приманка для мислення школярів". Найефективнішим прийомом, на думку педагога, є постановка проблемних запитань. Відповіді на ці запитання неможливо без залучення набутих знань, і, "чим більше фактів аналізується, порівнюється, тим глибше усвідомлюється кожне запитання як проблема". Створюючи проблемну ситуацію, вчитель збуджує найважливішу рушійну силу розумової активності - перехід від досягнутого рівня знань і розумового розвитку до нової сходинки, на яку треба піднятися в процесі оволодіння новими знаннями.

У своїх працях В.О. Сухомлинський розкриває різні джерела розумового розвитку дітей. Але найголовнішим із них вважає природу, оскільки краса природи загострює сприймання і пробуджує мислення дітей. "Думка дитини виявляється у її активному ставленні до навколишнього світу". Проте не сама природа, а запитання, що виникають у процесі її спостереження, встановлення причиново-наслідкових зв'язків, є джерелом формування "учня-мислителя". У книзі "Серце віддаю дітям" Сухомлинський висвітлив систему своєрідних "уроків мислення" серед природи, що проводились у Павлівській середній школі. На цих уроках учням пропонувалися завдання на основі спостережень у природі, які потребували активного мислення. Завдяки таким завданням діти "замислюються над причинами явищ, починають розуміти загальний зв'язок у природі, вчать аналізувати і синтезувати, роблять припущення і перевіряють їх на практиці". Чим частіше співвідноситься думка з конкретними явищами, чим більше вони осмислюються, тим глибше розвивається мислення. У дитини виробляється певний стиль розумової діяльності: думки спрямовуються на ті сторони явищ, у яких є щось приховане, незрозуміле з першого погляду. Перед нею розкриваються закономірності, які неможливо бачити безпосередньо, але про які можна зробити висновок на основі видимих предметів, явищ. Досліджуючи причиново-наслідкові зв'язки в процесі спостереження, учень поступово оволодіває абстрактним мисленням. Той, хто навчився думати спостерігаючи, вміє аналізувати факти і явища, що не впливають безпосередньо на органи чуття, вміє здійснювати перенос, тобто робити правильний вибір знань та прийомів роботи для успішного виконання завдання чи вирішення проблеми.

Досвід роботи В.О. Сухомлинського та його співробітників підтвердив, що мислення дітей, які читають "Книгу природи", має чудову властивість: "оперуючи абстрактними поняттями, дитина в думці звертається до тих уявлень, образів і картин, на основі яких ці поняття сформувався". Завдяки урокам мислення школяр стає "трудівником думки". Хоча, як стверджує В.О. Сухомлинський, "уроки мислення не є чимось універсальним; це не єдиний спосіб виховання розумових здібностей і бажання дітей учитися". Але, враховуючи вікові особливості сприймання та мислення дітей молодшого шкільного віку, такі уроки є найдоцільнішим засобом формування мислення вихованців, їх ставлення до розумової праці. Найголовніше, що завдяки таким урокам мислення вже у молодшому віці дитина свідомо дорожить тим, що вона - мисляча особистість. А без цього не може бути й мови про свідоме і дійове засвоєння знань.

Таким чином, аналізуючи творчу спадщину Василя Олександровича Сухомлинського, можна зробити висновок, що головними чинниками ефективного формування мислення учнів є активне, самостійне здійснення школярами розумових дій, формування дійових знань та проведення спостережень серед природи, яка є джерелом розумового розвитку дитини.

Тепер, коли так багато уваги приділяється формуванню дійових знань та розвитку мислення учнів, педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського не втратила актуальності і є справжньою скарбницею ідей та знахідок для творчого вчителя.

Принципи екологічного виховання за В.О.Сухомлинським, їх суть та значення

Сучасний рівень вимог суспільства до загальноосвітньої школи обумовлює необхідність якісного покращення навчально-виховного процесу вже у початковій школі. Педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського багатогранна й різнопланова, в ній чимало відповідей на питання, які зокрема стосуються методики використання принципів екологічного виховання молодших школярів.

Щоб виховати екологічно досвідчену особистість, це не так просто, як видається на перший погляд, бо немає в світі нічого складнішого, ніж людська особистість. На думку педагога, чи не найважливіша якість справжнього виховання - знання духовного світу дітей. Педагог зазначає, що немає дитини абстрактної. Кожна - унікальний світ, який потребує від виховання розуміння і нестандартного педагогічного підходу. Інакше неможна передбачити формалізм у екологічному вихованні: “знайти дитину - це та найголовніша точка, де стикаються теорія і практика педагогіки, де сходяться усі нитки педагогічного керівництва колективом”.

В. О. Сухомлинський на ґрунтовному фактичному матеріалі розглянув і проаналізував процес екологічного формування людини в роки її дитинства та ранньої юності, переконливо розробив психологію хлопчиків і дівчаток різного віку, особливості розвитку їхнього сприймання, мислення, почуттів, інтересів, прагнень, вольових інтересів, що допомагають використовувати принципи екологічного виховання запропоновані В.О. Сухомлинським.

Перспективність принципів екологічного виховання - це одна з передових педагогічних ідей великого педагога щодо екологічного виховання, потребує надалі подальшого застосування у практиці побудови школи ХХІ століття, що того вимагає сучасна наша природа і екологічна система Землі.

Завдяки використанню принципів екологічного виховання у навчанні учнів початкових класів формуються дієві природничі знання, які передбачають взаємозв'язок сприймання, осмислення, запам'ятовування і застосування на практиці засвоєного матеріалу. Провідна роль при цьому належить застосуванню знань учнями в стандартних і варіативних навчальних ситуаціях. В основі формування дієвих знань лежить аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, класифікація.

Фундаментом принципів екологічного виховання за В.О. Сухомлинським є неповторність кожної дитини. Великий педагог говорив у своїх працях про відсутність нездібних, бездарних і лінивих дітей, бо у кожній особистості є задатки, таланти і їх треба вміло розвивати і направляти у потрібне русло, особливо, коли мова іде про екологічне виховання школярів.

За В.О. Сухомлинським метою екологічного виховання є цілеспрямоване формування у кожній дитині міцних екологічних знань, розуміння взаємозв'язку і єдності дитини з природою; ролі навколишнього середовища у житті та потреби його охорони.

Дитячі роки найбільш сприятливі для цього, бо дитина у своє дитяче серце і душу вбирає те, що каже вчитель, що її оточує у житті. Саме у шкільні роки формується світогляд, характер, звички, відношення до навколишнього світу, де не останнє місце займає і відношення до природи. Гармонійне спілкування дітей з природою у подальшому житті не дозволить їм необдуманно зірвати квітку, зламати деревце або ж знищити гніздечко пташки.

Якщо послідовно, день за днем, використовує вчитель принципи екологічного виховання у роботі з дітьми, то у таких

дітей будуть розвинені почуття відповідальності та збереження природи як важливого фактору існування людини.

На думку педагога увага дітей повинна спрямовуватись на те, що дерево і квітка - це живі істоти і життя їх залежить від людини, бо людина може прикласти багато зусиль щоб знищити або відтворити все те, що нас оточує, людина може створити нове життя у вигляді гарного, пахучого куща троянд. Яким зможе бути кущ троянд таким може бути наша природа.

В методиці екологічного виховання за В.О. Сухомлинським можна виділити принципи наступні; принцип природовідповідності; принцип цілісності; принцип неперервності.

Принцип природовідповідності - це відповідність людини до природи. Людина складається з основних елементів природи, вона світ у зменшеному вигляді. Також навчально-виховний процес повинен відбуватися у відповідності з законами природи, у процесі виховання використовувати природні, вікові та індивідуальні особливості дітей.

Принцип цілісності - це цілісність людського і природного середовища, їх взаємодія, взаємозалежність. Тісне спілкування між ними допомагає в навчанні і вихованні.

Виходячи з цього, природа - єдине ціле. “У цьому цілому - своя гармонія і постійність, взаємозв'язки і залежності, вона єдина і нерозривна з нами, з людиною. Кожен з нас - “природа, що стала людиною”. Людина доти могутня й непереможна, поки вона вірна законам природи”.

В.О. Сухомлинський формував цілісне ставлення до природи, виховував почуття відповідальності за стан довкілля. Підтвердженням цього є такі висловлювання педагога: „Ми вважали дуже важливим виховним завданням те, що наші вихованці, бачили свою єдність з природою, переживали турботу і тривогу про збереження і примноження природних багатств. ... Думка про те, що ми діти природи, повинні бути дбайливими і вдячними, особливо виразна і хвилююча тоді, коли діти бачать плоди землі, замислюються, як треба оберігати джерело, з якого п'ємо” [2,С.557]. А тому і спілкування з природою молодших школярів було проникнуте співчуттям, Любов'ю до живих істот, спрямоване на їх збереження та охорону.

Принцип цілісності екологічного виховання проходить червоною ниткою через усю педагогічну діяльність великого природолюбця. Цілісність спілкування з природою повинно відбуватися в різних формах: через працю, споглядання,

творчість, науковий пошук, спостереження, милування. Головним у екологічному вихованні є створення умов, за якими дитина могла торкнутися природи не тільки рукою, а й розумом, серцем і душею. «Маленька людина, в якій відкрилися очі на світ, бачить корінь, стебло, листя і міркує про те, як взаємопов'язані ці частини рослини як єдиного цілого».

На Україні з давен - давніх, вважали поганою ту людину, яка не посадила за своє життя ні дерева, ні квітів. А тому, наші села потопають весною у квітучих садах, а хати стоять ціле літо і до пізньої осені у різнобарвних квітах. Цим завдячує Україна таким людям як В.О.Сухомлинський. Бо посадити і виростити дерево, то не лише практична робота, це - диво народження нового життя, велика відповідальність за те, чи буде воно жити, чи ні.

Принцип неперервності - це неперервна взаємодія навчання і виховання природою які постійно потрібно вкладати в систему навчання і виховання яка:

- а) супроводжує людину впродовж усього життя;
- б) дає можливість формувати творчий потенціал особистості;
- в) визначає цілісність навчального, виховного і творчого процесу усього життєвого циклу.

Принцип неперервності у екологічному вихованні присутній на усіх "уроках мислення". Постійні екскурсії, уроки на природі це те, без чого неможна уявити собі великого педагога. Неперервна взаємодія з природою завжди супроводжується творчою думкою дитини, багатими емоційними переживаннями, які тісно пов'язують з пізнанням і творенням.

Неперервність в екологічному вихованні породжує творчі думки починаючи з молодших класів, на спеціальних уроках мислення в природі. "Природа - колиска дитячої думки і треба прагнути, щоб кожна дитина пройшла цю школу дитячого мислення".

Переконаливою є ідея В.О. Сухомлинського взаємозв'язку духовного і матеріального з природою. У своїх дослідженнях він вказує на те, що природа це колиска дитячої думки і треба прагнути у своїй роботі, щоб кожна дитина пройшла школу дитячого мислення, щодо спілкування з природою. Важливим є те, щоб діти, бачачи і розуміючи свою єдність з природою, переживали, оберігали і примножували природні багатства.

Так екологічне виховання не можна втілювати, не виходячи з класу, бо споглядання і живе спілкування з природою розвиває розумові здібності, посилює бажання вчитися, дізнаватися нове,

займатись пошуковою роботою, ставити собі питання: чому? звідки?.

Екологічне виховання за В.О.Сухомлинським - це розгляд навчально - виховного процесу як складної системи, при якій дитина без уваги не залишить жодної травинки, пташки, вчиться робити не тільки висновки, а й аналізувати.

Екологічне виховання - це могутнє джерело енергії думки, це поштовх, який може пробудити лінивого, сонного. Перед красою природи дитина стає такою, якою повинна бути, коли учень є з природою віч-на-віч і перед ним відкривається світ дивних і цікавих речей, то треба дати волю дитині і тоді вчитель може краще спостерігати, як сприймає навколишній світ, як вона бачить, як думає.

Постійно працюючи над екологічним вихованням В.О. Сухомлинський відкривав перед своїми вихованцями джерело, без якого неможливе повноцінне духовне життя школярів.

Працюючи з класом В.О. Сухомлинський найважливішим принципом екологічного виховання підростаючого покоління вважав пізнання та вивчення природи рідного краю і активну практичну діяльність . Він створив у Павлишській школі кімнату казок, куток краси, куток підводного царства, казкову гору. Діти складали самі казки, оповідання, вірші пов'язані з природою.

Принципи екологічного виховання допоможуть дітям помічати навколо себе спорідненість в природі, і їх взаємопов'язаність та взаємозалежність, потребують вміння дорожити дивом, що їх оточує. Педагог виділяв взаємопов'язаність вчителя і учня, учнів і вчителя, учня і колективу. Сьогоднішні погляди на сутність орієнтованого підходу у педагогіці ґрунтується саме на такому розумінні відносин між вчителем і учнем, коли обидва є рівноправними учасниками навчально - виховного процесу.

В.О. Сухомлинський у своїй роботі звертав увагу на те, що вчитель має поважно ставитись до гідності учня, до його людської особистості, бо це дає змогу виховувати у дитині гарні людські якості - доброту, людяність, потребу допомагати і оберігати, а також не дає змоги розвиватись поганим властивостям - безсердечності, жорстокості і бездушності.

Щоб запобігти безсердечності, павлишських школярів виховували у дусі турботи, тривоги, неспокою про живе і красиве. “З перших днів перебування в школі, - писав В.О.Сухомлинський, - ми спонукаємо до такого: якщо ти побачив, що на дереві надламана гілочка, дбайливо підв'яжи її, змаж рану; якщо це зроблено вміло і своєчасно гілочка

приживеться. Ми постійно вчимо це робити, але це лише один бік справи. Головне в тому, щоб у дитини заболіла душа, коли вона побачила пошкоджене деревце”.

Екологічне виховання за В.О.Сухомлинським це отримання позитивних почуттів від навколишнього світу, які в подальшому будуть мати велике значення для духовного зростання дитини. “Природа здатна створити стан духовної готовності дитини до сприймання того, що потрібно вкласти в її розум, зробити здобутком її думки”.

Екологічне виховання має великий вплив на дитину, бо засіває в маленькій душі добро, людяність, любов до природи, потребу примножувати красу рідного краю і оберігати її. Діти у початкових класах, за словами В.О.Сухомлинського, більше відчують ніж розуміють.

Екологічне виховання за В.О.Сухомлинським - це виховання таких учнів, які бачили і розуміли свою єдність з природою, переживали і турбувались про збереження і примноження навколишнього середовища, бережно відносились до всього живого, що їх оточує в природі. Якщо весь час працювати за методикою екологічного виховання В.О.Сухомлинського, то діти зрозуміють природу, як велику гілку, на якій знаходиться гніздо, в якому живуть вони, малі пташенята природи.

Екологічне виховання - це тяжка і дуже кропітка справа. На сьогоднішній день, на нашу думку, екологічне виховання стоїть у школах України ще не належному рівні. Багато чого залежить від вчителя, від його особистості і навіть від відношення до природи. Екологічне виховання потрібно систематично вивчати ще з молодших класів, а може й з дитячого садочка, з кожним роком поглиблювати знання, адже екологія - це новий спосіб мислення. З віком дитину слід переконувати в тому, що вона не має морального права заподіяти шкоду іншій людині, звірині, природі, це значить зробити світ безпечнішим, довговічнішим.

Якщо людина добра, то і другим зуміє передати добро. І не важливо, який урок проводить вчитель, чи з математики, чи з природознавства, його вміння допоможе завжди знайти місце для екологічного виховання, якщо він не байдужий і добре знайомий з принципами екологічного виховання за В.О. Сухомлинського.

Любов педагога до дітей як важлива умова духовно-морального виховання

Однією з головних умов досягнення належної результативності у вихованні дітей є любов педагога до них. Ця духовно-моральна якість має бути властива кожному педагогові незалежно від того, де він працює: у дошкільному закладі, недільній чи загальноосвітній школі; і незалежно від того, який предмет викладає: християнську етику, українську, російську літературу чи інший предмет. Адже від характеру його ставлення до дитини залежить її емоційне самопочуття, поведінка, ставлення до інших людей, до навчання, до самої себе. Любов педагога до своїх вихованців, його доброзичливість, чуйність мають величезну силу позитивного впливу на них. Діти чутливі до любові, а це позначається на їхньому розвитку, особливо на духовному, моральному.

На наш погляд, педагогічний аспект проблеми любові педагога до дітей найбільш різнобічно і глибоко представлений у працях В.О. Сухомлинського.

Видатний педагог відзначав, що у процесі виховання людської особистості діє багато сил, до яких належить і особа педагога з усіма його духовними багатствами й цінностями. Розкриваючи зміст поняття "хороший учитель", він називає передусім таку якість, як любов до дітей. "Що означає хороший учитель? Це насамперед людина, яка любить дітей, знаходить радість у спілкуванні з ними, вірить у те, що кожна дитина може стати доброю людиною, вміє дружити з дітьми, бере близько до серця дитячі радощі і прикрощі, знає душу дитини, ніколи не забуває, що й сам був дитиною".

На його думку, глибока любов до дітей - перша, найголовніша якість, яка має бути властива педагогові. Цю якість він розглядає як стрижневу, яка визначає моральну цілісність вихователя.

Любов до дітей - це те, що було найголовнішим у житті самого Василя Олександровича. Його педагогічна діяльність - яскравий приклад глибокої, самовідданої любові до дітей, людяності, високої педагогічної культури. Тому він мав моральне право адресувати побажання іншим учителям.

Так, він вважав, що тому вчителю, який не любить дітей, треба залишити школу і здобути іншу спеціальність, або виховати в собі любов до дитини. При цьому доводив: "Бо любов до дитини в нашій спеціальності - це плоть і кров вихователя як сили, здатної впливати на духовний світ іншої людини. Педагог без любові до дитини - це все одно що співець без голосу, музикант без слуху, живописець без відчуття кольору".

В.О. Сухомлинський розумів, що надзвичайно важливу роль у формуванні людської особистості відіграють роки дитинства, дошкільний і молодший шкільний вік. Тому особливої ваги надавав вихованню почуттів у педагога, який працює з дітьми цього віку. З його точки зору, він повинен бути для дитини такою ж дорогою і рідною людиною, як мати.

Видатний педагог мав на увазі не сюзюкання й не захвалювання, не вседозволеність, а мудру людську любов, одухотворену глибоким знанням людського, розумінням усіх слабких і сильних сторін особистості - любов, що застерігає від нерозсудливих вчинків і надихає на вчинки чесні, благородні, любов, що вчить жити; любов, у якій поєднуються сердечна ласка з мудрою суворістю й вимогливістю. Водночас зазначав, що така любов нелегка, вона потребує напруження душевних сил, постійної віддачі їх.

Адресуючи побажання молодому вчителю, він писав: "Необхідно, щоб виховання дітей, любов і повага до дітей, вимоги

до них і дружба з ними - щоб усе це було самою суттю вашого духовного життя, мій друже".

Мудру людську любов до дитини й дитинства Василь Олександрович характеризував як почуття, одухотворене глибокою думкою, багатством мислі; був переконаний у тому, що бездуховність учителя ніколи не пробуджувала і не живила справжньої любові.

Викликає захоплення його сердечна турбота про дітей, озлоблених безсердечністю батьків. Виховання цих дітей він називав захисним вихованням, розумів, що треба вміти так торкнутися болісного, скаліченого серця дитини, щоб виховання не обернулося для неї стражданням. Був переконаний у тому, що без сердечної чуйності до особистого життя, без тонкого, тактовного і вдумливого проникнення в духовний світ учня немає справжнього виховання.

Саме в любові дорослих до дітей В.О. Сухомлинський вбачав ту духовну силу, яка здатна вберегти дитяче серце від огрубіння, озлобленості, жорстокості й байдужості. Водночас зазначав, що зло в дитячому серці породжується тільки грубістю, байдужістю дорослих.

На його думку, любов педагога до дітей є неодмінною умовою правильного використання такого інструмента, як оцінка. "Щоб мати право користуватися цим інструментом, треба передусім любити дитину. Не говорити їй про свою любов, а виявляти любов у турботі про неї".

Позитивні наслідки любові педагога до дітей він розкривав не лише щодо дитини, а й стосовно самого педагога. Зокрема, відзначав, що любов до дітей допомагає йому зберегти бадьорість духу, ясність розуму, свіжість вражень, сприйнятливість почуттів.

У полі зору видатного педагога було й питання про наслідки, які виникають за відсутності у педагога любові до дітей, при байдужому ставленні до них. Він називав дітей наймудрішими філософами і найчутливішими психологами. Василь Олександрович наводить приклади, які свідчать, що діти не люблять тих учителів, які з погордою ставляться до них. Це, у свою чергу, позначається і на ставленні дітей до предмета, який він викладає. А найтривожнішим є те, що в серці дитини поселяється підозра, зневіра в людей.

Тому не випадково Василь Олександрович зробив висновок, про який уже згадувалося вище, що вчителю, який не любить

дітей, треба залишити школу і здобути іншу спеціальність, або виховати в собі любов до дитини.

Він був переконаний: для того, щоб мати любов до дітей, необхідні велика робота педагога над самовихованням почуттів, терплячі поступові пошуки нових і нових доріжок до серця кожної дитини.

Джерелом любові для нього були самі діти, їх оптимістичне світосприймання. Йому хотілося бути з дітьми, спілкуватись з ними. Особливої ваги він надавав такому спілкуванню з дітьми, яке не пов'язане з навчанням, засвоєнням матеріалу, оцінками тощо. У цей час має відходити на задній план та інтелектуальна нерівність, яка є наслідком неоднакових розумових можливостей. Необхідне таке спілкування, щоб усі почувалися рівними, щоб кожен був передусім не учнем, а людиною.

Особливого значення В.О. Сухомлинський надавав тому, щоб педагог менше говорив про любов і більше виявляв сердечної турботи, участі в житті дитини, у творенні її радощів. "Якщо у нашому серці, - писав він, - живе така неспокійна турбота про кожну дитину, якщо кожна дитина для вас - не рядок і номер у класному журналі, а жива людина, особистість, неповторний людський світ, - можете бути певні: серце підкаже вам, що робити, коли в дитини біда".

Багатий практичний досвід видатного педагога свідчить про значення пошуку спільних духовних інтересів, такої діяльності, щоб дитина відчула в педагогові людину і потяглась до людського.

Значний інтерес викликає його думка про те, що пізнання тонкощів дитячого сприймання, багатогранності людського в дитині допомагає більше полюбити кожну дитину.

Василь Олександрович не погоджувався з твердженнями, що дитину треба любити з якоюсь оглядкою, що в людяності, сердечності криється якась небезпека для дисципліни і самодисципліни, для вимогливості людини до людини і суспільства до людини.

Отже, в працях В.О. Сухомлинського ми знаходимо різнобічне й аргументоване висвітлення багатьох питань, які стосуються вирішення вищеназваної проблеми.

На нинішньому етапі розвитку суспільства зростає роль і значення особистості педагога як носія духовності, культури. А отже, особливої актуальності набувають погляди В.О. Сухомлинського стосовно такої якості педагога, як любов до дітей.